och olika slags kvarninrättningar. Vid kronobrännerierna i Kalmar, Karlskrona och Tanto i Stockholm installerades också ångmaskiner. De var av den äldre typen, utan Watts kondensering, och var i första hand avsedda för vattenpumpning, en uppgift som de knappast klarade.[21]

Gustav III:s brännvinsmonopol och kronobrännerier uppskattades inte av allmogen, som på olika sätt protesterade och vägrade följa beslutet. Gustav III lättade på totalförbudet 1787 men staten behöll ändå kronobrännerierna som från 1788 sköttes av en ny myndighet, Allmänna magasinsinrättningen. Statsskulden hade samtidigt vuxit och tredubblades genom kriget mot Ryssland 1788–1789, som netto kostade Sverige nästan elva miljoner riksdaler i dåtidens penningvärde.

Mordet på Gustav III på Operan 1792 gjorde det politiska och ekonomiska läget i Sverige ännu mer komplicerat. Kronprinsen Gustav Adolf var inte myndig och i fem år styrdes Sverige av hans förmyndare hertig Karl och dennes gunstling Gustav Adolf Reuterholm. Gustav IV Adolf tillträdde som kung 1796 och valde då att inte stödja sig på hertig Karl och Reuterholm utan lita på de ledande ämbetsmännen. En av de viktigaste var statssekreteraren Mathias Rosenblad. Han tillsatte en särskild statsberedning under ledning av statskontorets chef Carl Erik Lagerheim.[22]

Rosenblad och Lagerheim ansträngde sig att försöka balansera statens inkomster och utgifter för att reda ut de akuta ekonomiska missförhållandena. Brännvinsdrickandet hade efter avregleringen ökat överallt i landet, och viktiga delar av Sveriges spannmålsimport och egen produktion gick till brännvinsbränning.

Europa i krig

Läget i resten av Europa i slutet av 1700-talet dominerades av den stora konflikten mellan stormakterna England och Frankrike. En viktig händelse var när den engelske viceamiralen Horatio Nelson 1798 krossade den franska flottan vid Abukir utanför Egypten. Året därpå gjorde sig Napoleon till fransk diktator genom den så kallade Brumairekuppen. Han började nu ett fälttåg för att underkuva stora delar av Mellaneuropa. År 1800 ledde Napoleon sina trupper över Alperna och besegrade de österrikiska trupperna vid Marengo.

Gustav IV Adolf ville att Sverige skulle hålla sig neutralt i kampen mellan franska och engelska handelsintressen. Både England och Frankrike försökte hindra den viktiga svenska exporten av järn, trä och andra varor, om den ansågs strida mot deras intressen.

I maj 1798 uppbringade engelska krigsfartyg en konvoj med 14 svenska handelsfartyg, destinerade till Portugal, Spanien och Italien. I slutet av juli samma år uppbringades en annan konvoj med mer än 25 fartyg. Efter lång tid betalade engelsmännen ut viss ersättning för fartygen och deras last. Även Frankrike lade beslag på svenska fartyg och laster men var än mer ovilligt att lämna någon ersättning för förlusterna.[23]

För att skydda svenska intressen i Östersjöområdet träffades ett vänskaps- och föreningsförbund med Ryssland i oktober 1799. I december 1800 kom Gustav IV Adolf och den ryske tsaren Paul I överens om en konvention om väpnad neutralitet.[24] Efter att tsaren mördats i mars 1801 skickade engelsmännen in en flottstyrka i Östersjön under amiral Nelsons befäl. Den engelska flottan besegrade först den danska flottan på Köpenhamns redd och i mitten av april belägrade den Karlskrona.

Nelson planerade att fortsätta mot Ryssland, men den nye ryske tsaren Alexander slöt ett samverkansavtal med England i juni 1801. Även Sverige träffade ett vänskaps-, handels- och sjöfartsförbund med Ryssland samma år och återupptog samtidigt de diplomatiska förbindelserna med Frankrike, som varit avbrutna några år. Efter långa förhandlingar slöt Frankrike sedan fred med England i Amiens år 1802.[25]

Gustav IV Adolf. Målning 1808 av Per Krafft d.y.

Edelcrantz forskningsresa

På hösten 1801 såg det alltså ut som om freden var tillbaka i Europa. I Sverige kunde man koncentrera sig på åtgärder för att förbättra rikets ekonomi. Gustav IV Adolf och hans regering beslöt att satsa på åtgärder för att öka jordbrukets produktivitet och för att Sverige skulle få del i den tekniska utveckling som pågick på olika håll utomlands, inte minst i England. Kungen beslöt att skicka ut en forskare för att ta reda på hur långt de olika länderna i Centraleuropa och England kommit i sin näringslivsutveckling.[26]

Det var kanslirådet Abraham Niclas Edelcrantz som fick uppdraget att genomföra denna resa, som kom att ta två och ett halvt år. Han avreste i december 1801, kom till Berlin i januari 1802 och fick då ta del av de direktiv som Gustav IV Adolf utfärdat.[27] Enligt dessa var första uppgiften att ta reda på hur man i Skottland och på andra håll "lyckats uppnå en sådan fullkomlighet i konsten att tillverka brännvin av säd och andra